

MAHKEMELER

Doç. Dr. Emel HANAĞASI

©Bu doküman eğitim amacıyla hazırlanmış ve öğrenciye verilmiştir.

İzinsiz çoğaltılması ve satılması halinde gerekli cezaî ve hukukî yollara başvurulacaktır.

MAHKEME KAVRAMI

Dar ve teknik anlamda mahkeme, devlet tarafından görevlendirilen ve adalet dağıtımı işiyle uğraşan (bağımsız, tarafsız, hâkimlik teminatına sahip) bir veya birden fazla hâkimden oluşmuş ve hukukî uyumsuzlukları, objektif hukuk kurallarına göre verdiği kararlar aracılığıyla kesin olarak çözmekle görevli yargılama yerlerini ifade eder (Anayasa m. 138 vd.).

Geniş anlamda mahkeme ise, yargı işlevini yerine getirmeyi üstlenmiş olan tüm kuruluşlardır. Bu çerçevede, görevi kapsamında olan konular hakkında hukuk kuralları çerçevesinde, belirlenmiş bir usulü izleyerek karar verme fonksiyonuna sahip kuruluşlar da geniş anlamda mahkeme olarak kabul edilir.

MAHKEMELERİN KURULUŞUNA İLİŞKİN İLKELER

➤ **Anayasanın 142. maddesine** göre, mahkemelerin kuruluşu, görevleri, yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir. Bu düzenleme, “**kanunî hâkim ilkesine**” atıf yapar. **Kanunî hâkim**, görev ve yetkisi kanunla belli edilmiş olan mahkemenin hâkimidir (**HMK m. 1**).

➤ **Tabii hâkim (doğal yargıç) ilkesi (AY m. 37; m. 2; m.36):** Yargılanacak olan uyuşmazlığın gerçekleşmesinden önce yürürlükte bulunan kanunlar aracılığıyla görevi ve yetkisi belirlenmiş olan mahkemenin hâkimine, **tabii hâkim** denir. Tabii hâkim ilkesini karakterize eden unsurlar “**öncedenlik**” ve “**kanunilik**” dir. Bu çerçevede, tabii hâkim ilkesine uygunluğun sağlanması için, kanunla mahkemenin görev ve yetkisinin belirlenmesi işleminin yargılanacak olan uyuşmazlığın gerçekleşmesinden önce yapılmış olması şarttır.

YARGI SİSTEMİNE İLİŞKİN DERECELENDİRMEDE BULUNDUKLARI YERE GÖRE MAHKEMELER

İlk derece mahkemeleri

Bir davayı ilk evrede gören ve karara bağlayan yargı yerleridir. İlk derece mahkemeleri uyuşmazlıkların maddi ve hukuki yönlerini inceleyen mahkemelerdir.

Sulh hukuk mahkemesi, asliye hukuk mahkemesi, aile mahkemesi, asliye ceza mahkemesi, idare ve vergi mahkemeleri ilk derece mahkemelerine örnek olarak verilebilir.

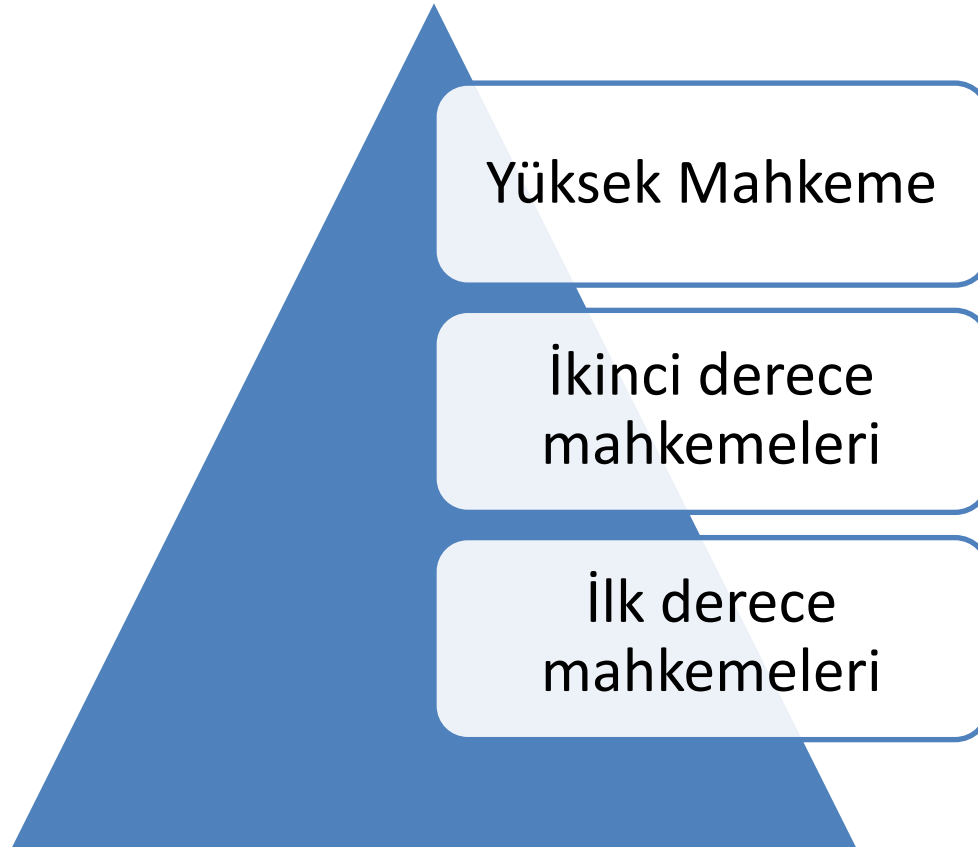
İkinci derece (istinaf) mahkemeleri

Konusu uyuşmazlığın maddi ve hukuki yönünün tekrar incelenmesi olan istinaf kanun yoluna başvuru mercileri olup, ilk derece mahkemeleri ile üst derece mahkemeleri arasında yer alan mahkemelerdir. Bu mahkemeler, konusu uyuşmazlığın maddi ve hukuki yönünün tekrar incelenmesi olan istinaf kanun yoluna başvuru mercileri olup, adli yargı ilk derece mahkemeleri ile temyiz mahkemesi arasında ikinci derece mahkemeleri olarak yer almaktadırlar. Bölge adliye mahkemeleri örnek olarak gösterilebilir.

Üst derece mahkemeleri

İlk ve/veya ikinci derece mahkemelerinin kararlarının, kanun tarafından öngörülmüş bulunan yollara başvuru üzerine, sadece hukuka uygunluk ya da hem hukuka hem de vakıalara uygunluk yönünden doğruluğunu denetlemeye yönelik yargı yerleridir.

Mahkemeler

İlk Derece Mahkemeleri

Genel Görevli
Mahkemeler,
5235 sk. M. 4

Asliye Hukuk

Sulh Hukuk

Özel Görevli
Mahkemeler

Aile M. /4787 s. m. 2

Fikri ve Sınai Haklar
Hukuk M. /5846 s. m. 76

İcra M./ İİK m. 4

İş M./İşMK. m. 1

Ticaret M./ TTK m. 5

Kadastro M./Kadastro K.
m. 24

Tüketici M./ 6502 m. 73

BÖLGE ADLİYE
(İSTİNAF)
MAHKEMELERİ

(5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkındaki K.)

BAM, *Yargıtayın içtihat mahkemesi olma niteliğinin korunması, yargılamanın güvenli ve hızla sonuçlandırılması* bakımından istinaf kanun yolu incelemesini yapmak üzere kurulmuşlardır.

BAMlar, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen yerlerde, HSK'nun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur (5235 s. K. m. 25). İstinaf mahkemelerinin yargı çevrelerinin belirlenmesine, değiştirilmesine veya mahkemelerin kaldırılmasına ise Adalet Bakanlığının önerisi üzerine HSK'nca karar verilir ve bu konulara ilişkin alınacak kararlar Resmî Gazete'de yayınlanır (5235 s. K. m. 25).

Bugün görev yapan istinaf mahkemesi sayısı, şu an için on beştir.

Bölge Adliye Mahkemeleri

Teşkilatı

5235 s. K. m. 25-26

1. Başkanlık
2. Ceza Daireleri
Başkanlar Kurulu
3. Hukuk Daireleri
Başkanlar Kurulu
4. **Daireler**
5. BAM Cumh. Başsavcılığı
6. BAM Adalet Komisyonu
7. Müdürlükler

Dairelerin Görevleri

5235 s. K. m. 33, 36

1. İlk derece mahkemelerinin kesin olmayan hüküm ve kararlarına karşı yapılan başvuruları incelemek
2. İlk derece hukuk mahkemeleri arasındaki görev ve yetki uyuşmazlıklarını çözmek
3. Merci tayini
4. Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak

DAİRELER

- BAM, **hukuk ve ceza dairelerinden** oluşur. Her BAM'nde **en az üç hukuk ve en az iki ceza dairesinin** bulunması öngörülmüştür. Gerekli durumlarda dairelerin sayısı, **Adalet Bakanlığının önerisi üzerine HSK** tarafından arttırılıp azaltılabilir.
- Dairelerde **bir başkan ile yeteri kadar üye** bulunur.
- Her daire, **bir başkan ve iki üyenin** katılımıyla toplanır; **görüşmelerini gizli yapar** ve kararlarını **çoğunlukla** verir.

BAM'NİN GÖREV VE YETKİLERİ

➤ Adlî yargı ilk derece mahkemelerinden verilen ve kesin olmayan nihaî kararlara karşı yapılacak istinaf başvurularını incelemek ve karara bağlamakla görevlidirler. Adlî yargı ilk derece mahkemelerinin ara kararlarına karşı kural olarak ancak hükümle birlikte istinaf yoluna başvurulabilir.

➤ Kanunlarla verilen diğer görevleri yapar.

İstinaf kanun yolunda, temyizden farklı olarak, ilk derece mahkemesinin kararının yanlış bulunması halinde, sadece kararın kaldırılması ile yetinilmeyip, duruma göre yeniden yargılama da yapılmaktadır. Bunun sonucu olarak temyizde, kural olarak sadece *hukukî denetim* yapılırken, istinafta *hem maddî vakıa hem de hukukî denetim* yapılmaktadır.

HUKUK DAİRELERİNİN GÖREVLERİ

➤ **Adlî yargı ilk derece hukuk mahkemelerinden verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlarlar.**

➤ Yargı çevresi içerisinde bulunan adlî yargı ilk derece hukuk mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözmekle görevlidirler.

➤ Yargı çevresindeki yetkili bir adlî yargı ilk derece hukuk mahkemesinin bir davaya bakmasına fiilî veya hukukî bir engel çıktığı veya iki mahkemenin yargı sınırları kapsamının belirlenmesinde tereddüt edildiği takdirde, o davanın BAM yargı çevresi içerisindeki başka bir hukuk mahkemesine nakline veya yetkili mahkemenin tayinine karar verirler.

➤ Kanunlarla verilen diğer görevleri de yerine getirecektir.

YARGITAY

YARGITAY

(Anayasa m. 154; 2797 sayılı Yargıtay Kanunu)

Yargıtay, adliye mahkemelerince ve kanunun başka bir adlî yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme mercii olup, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile bu Kanun ve diğer kanunların hükümlerine göre görev yapan bağımsız bir **yüksek mahkemedir** (Anayasa m. 154, II; 2797 sayılı Yargıtay K. m. 1).

Yargıtayın kuruluş ve işleyişi, **Anayasanın 154. ve 2797 sayılı “Yargıtay Kanunu”** ile düzenlenmiştir. Bundan başka, Yargıtaydaki kurulların, başkan ve üyelerin, tetkik hâkimleri ile diğer personelin Yargıtay Kanununda gösterilmeyen ve Yargıtay Kanununa aykırı düşmeyen ödev ve yetkilerini, çalışma usullerini, seçimlerin yönetimini, tutulacak defterleri ve basılı kâğıtların kullanılış şeklini düzenlemek ve Yargıtayın iç düzenini ve Yargıtay Kanununun uygulanmasını sağlamak amacıyla **“Yargıtay İç Yönetmeliği”** hazırlanmış ve yayımlanmıştır.

Yargıtay

Teşkilatı

2797 s. K. m. 2, 3

1. Birinci Başkanlık
2. **Daireler**
3. Yargıtay Cumh. Başsavcılığı
4. HGK, CGK
5. Büyük Genel Kurul
6. Başkanlar Kurulları
7. Birinci Başkanlık Kurulu
8. Yönetim Kurulu
9. Yüksek Disiplin Kurulu
10. Bürolar
11. Diğer idari birimler

Görevleri

2797 s. K. m. 1, 13, 14

1. BAM tarafından verilen ve kesin olmayan kararların temyiz incelemesini yapmak
2. Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak
3. Ülkede içtihat birliğini sağlamak, Yarg.K. m. 45, İçtihatların Birleştirilmesi Kararı

YARGITAYIN GÖREV VE YETKİLERİ

- Yargıtayın asli görevi, bölge adliye mahkemelerince verilen ve kesin olmayan kararların hukuka uygun olup olmadığını *«temyiz kanun yolu»* çerçevesinde denetlemektir.
- Yargıtayın asli görevlerinden bir diğeri de, ülkede adlî yargı alanında içtihat birliğini gerçekleştirmektir.

➤ Yargıtay, kanunlarla gösterilen belli davalara ise ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar:

❑ Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı,

❑ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ve

❑ Özel kanunlarında belirtilen kimseler aleyhindeki *görevden doğan tazminat davalarına* ve *bunların kişisel suçlarına ait ceza davalarına* ve *kanunlarda gösterilen diğer davalara* ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar (Yargıtay K. m. 13, I/2).

➤ Bunlar dışında, Yargıtay, kanunlarla verilen diğer işleri görür.

DAİRELER

- Yargıtayda **12 hukuk** ve **12 ceza dairesi** bulunur (Yargıtay K. m. 5).
- Her dairede, **bir daire başkanı** ile **yeteri kadar üye** vardır.
- Daireler, **bir başkan** ve **dört üyenin katılmasıyla** toplanıp işi görüşür ve **çoğunluk** ile karar verirler. Görüşmeler, **gizli** cereyan eder.
- Her dairede, yeteri kadar **tetkik hâkimi** bulunur. Tetkik hâkimleri, daire başkanlarının kendilerine verecekleri dosyaları süresinde incelerler. İncelemeleri sonucunu düşünceleriyle birlikte bütün delilleri kapsayacak ve anlaşılacak biçimde düzenleyecekleri raporlarını Kurulda okurlar, gerekli açıklamayı yaparlar.
- Yargıtay daireleri arasında bir **işbölümü** ilişkisi bulunur. Özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde, dairelerin arasındaki işbölümü karar tasarısı Yargıtay Kanunu, m. 14 uyarınca tespit edilmiş esaslara göre, **Yargıtay Başkanlar Kurulu** tarafından hazırlanır. Hazırlanan işbölümü karar tasarısı, toplantı tarihinden yedi gün önce ilân edilmek kaydıyla **Büyük Genel Kurulun onayına** sunulur. Büyük Genel Kurul, işbölümü karar tasarısını aynen onaylayabileceği gibi üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine değiştirerek de onaylayabilir. Dairelerden birinin yıl içinde gelen işleri normal çalışma ile karşılanamayacak oranda artmış ve daireler arasında iş bakımından bir dengesizlik meydana gelmiş ise takvim yılı başında yukarıda açıklanan usule göre bir kısım işler başka daireye verilebilir. **İşbölümüne ilişkin kararlar Resmî Gazete’de yayımlanır ve yayımı izleyen ay başından itibaren uygulanır.**

Yargıtayın görevlerinden biri de ülkede **adlî yargı alanında içtihat birliğini gerçekleştirmektir.**

Yargıtay Hukuk Genel Kurulları,

- a) Yargıtay hukuk daireleri arasında veya ceza daireleri arasında içtihat uyuşmazlıkları bulunursa,
- b) Yargıtay dairelerinden biri; yerleşmiş içtihadından dönmek isterse, benzer olaylarda birbirine uymayan kararlar vermiş bulunursa, bunları **içtihatların birleştirilmesi yoluyla kesin olarak karara bağlar** (Yargıtay K. m. 15, I/2).

Yargıtay Büyük Genel Kurulu ise, Hukuk Genel Kurulunun benzer olaylarda birbirine aykırı biçimde verdiği kararları ile Ceza Genel Kurulunun yine benzer olaylarda birbirine aykırı olarak verdiği kararları veya Hukuk Genel Kurulu ile Ceza Genel Kurulu; Hukuk Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi; Hukuk Genel Kurulu ile bir ceza dairesi veya Ceza Genel Kurulu ile bir ceza dairesi; Ceza Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi veya bir hukuk dairesi ile bir dairesi ceza arasındaki **içtihat uyuşmazlıklarını giderir ve içtihatları birleştirir** (Yargıtay K. m. 15, I/5).

GÖRMEYİ ÜSTLENMİŞ OLDUKLARI UYUŞMAZLIKLARIN NİTELİKLERİNE YA DA TARAFLARIN STATÜLERİNE GÖRE MAHKEMELER

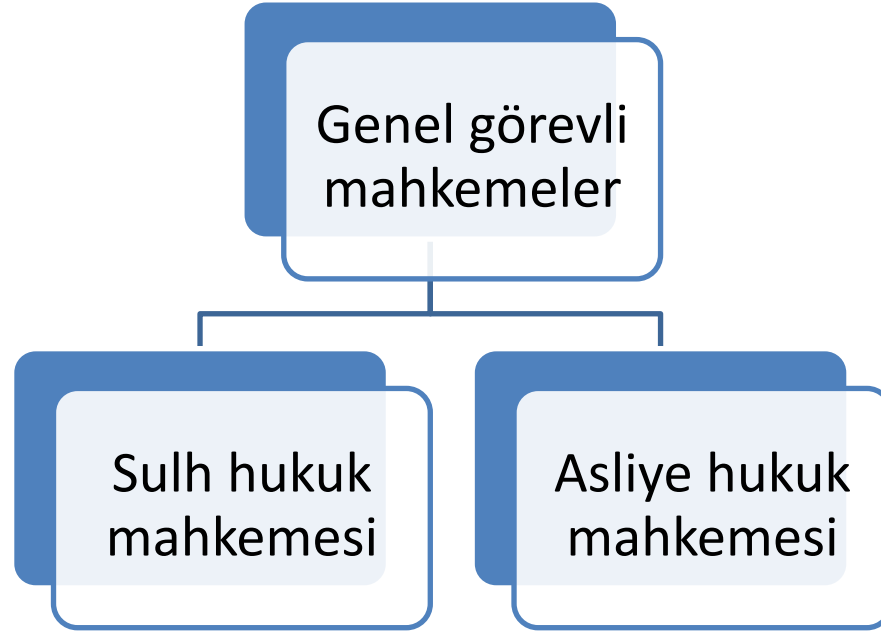
Genel görevli mahkemeler:

Bakacakları işler, belirli kişi ve konulara göre sınırlandırılmamış bulunan, aksi belirtilmiş olmadıkça aynı yargılama hukuku disiplininin uğraş alanına giren her türlü işe bakan mahkemelerdir. Örneğin hukuk yargılaması bakımından sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri gibi.

Özel görevli mahkemeler (Uzmanlık mahkemeleri):

Belirli kişiler ya da meslek mensupları arasında çıkan uyuşmazlıklara veya belirli türdeki uyuşmazlıklara bakmak üzere kurulmuş olan mahkemelerdir. Örneğin, iş, kadastro ve trafik mahkemeleri gibi. Özel görevli mahkemelerde bakılacağı bir kanun hükmü ile belirtilmemiş olan bütün dava ve işler, genel görevli mahkemelerde görülür.

Genel Görevli Mahkemelerin Görevi

Sulh hukuk mahkemesi neden genel mahkeme?

- Bakacakları işler sayılmış olsa bile belli kişi ya da iş gruplarına hasredilmiş değildir, bir ihtisas yoktur
- Çekişmesiz yargı işlerinde aksine hüküm olmadıkça görevlidir

Asliye Hukuk Mahkemelerinin Görevi

Özel hukuk ilişkilerinden kaynaklanan dava ve işlerde **asıl görevli** mahkeme

1. Özel hukuktan kaynaklanıyor
 2. Başka bir mahkemenin görev alanına girmiyorsa
 3. Başkaca bir özel hüküm bulunmasına gerek olmaksızın asıl görevli mahkeme
- Müddeabihin değeri önemli değil
 - Şahıs varlığına ilişkin davalarda (İSTİSNA: Aile mahkemesi!)

Sulh hukuk mahkemelerinin görevi, m. 4

- 1. Kira sözleşmesinden kaynaklanan *tüm uyuşmazlıklar* ve bunlara karşı açılan **karşı davalar**
- 2. Ortaklığın giderilmesine ilişkin davalar
- 3. Sadece zilyetliğin korunmasına yönelik davalar
 - TMK m. 982-984
 - Zilyetliğe haklılık davası (zilyetliğin ayni veya şahsi bir hakka dayanması) halinde görevli mahkeme asliye hukuk; ör, taşınmazın kendisine annesinden intikal ettiğini öne sürerek dava açılması
- 4. Bu kanun ve diğer kanunların sulh mahkemesine verdiği dava ve işler
 - Çekişmesiz yargı işleri, m. 382 vd.

GENEL GÖREVLİ (İLK DERECE) MAHKEMELER

- Genel görevli hukuk mahkemeleri, **her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde, HSK'nun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca** kurulur (5235 s. K. m. 5, I). Bu mahkemeler, bulundukları il veya ilçenin adı ile anılır (5235 s. K. m. 5, VI).
- İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde, genel görevli hukuk mahkemelerinin **birden fazla dairesi** oluşturulabilir (5235 s. K. m. V). Bu **daireler numaralandırılır**.
- Bu **daireler arasındaki ilişki “işdağılımı”** ilişkisidir. Özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde, ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla, gelen işlerin yoğunluğu ve niteliği dikkate alınarak, daireler arasındaki iş dağılımı HSK tarafından belirlenebilir.

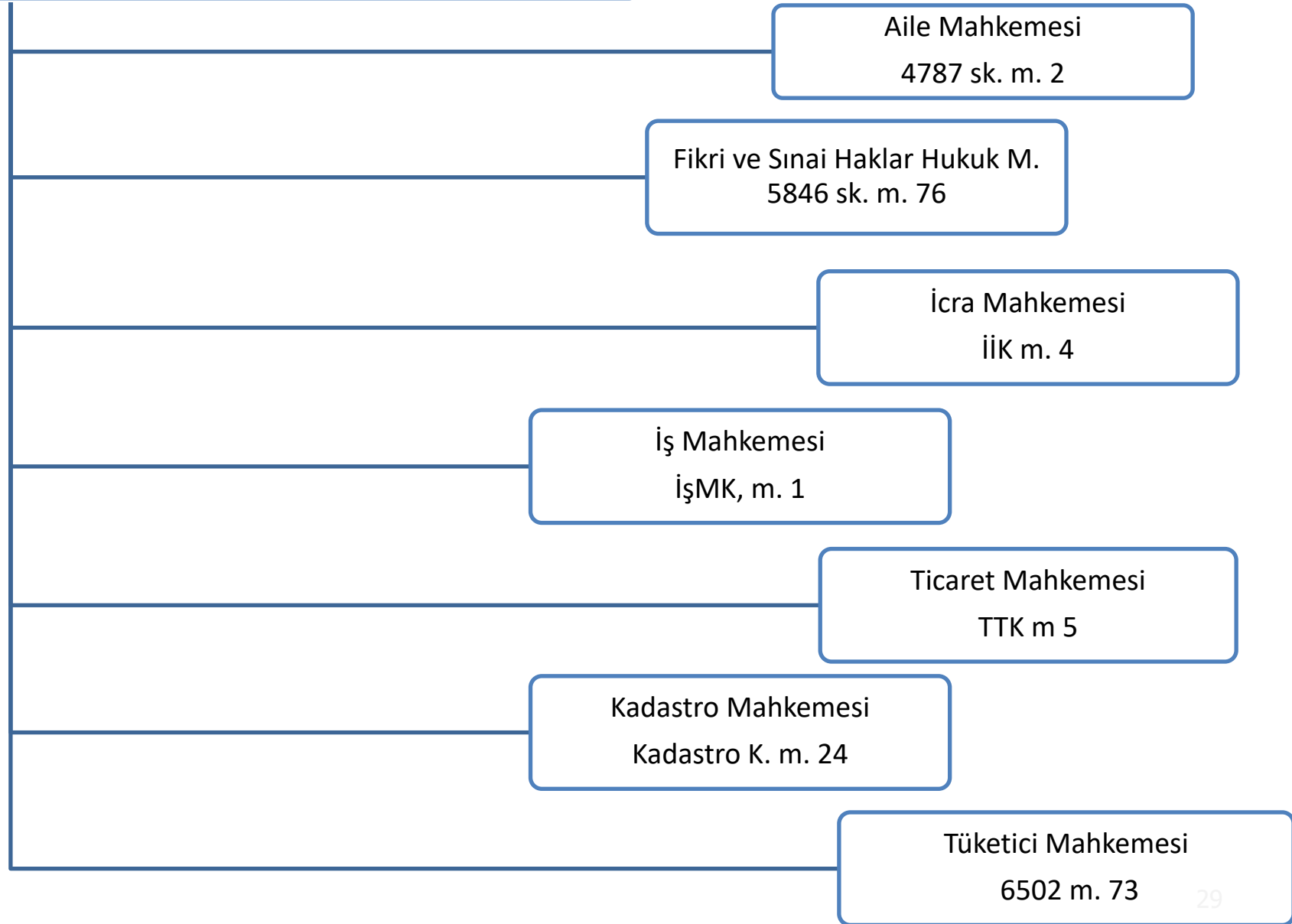
- **Hukuk mahkemelerinin yargı çevresi**, bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adlî yönden bağlanan ilçelerin idarî sınırlarıdır. Ancak özel kanunlarla kurulanlar da dâhil olmak üzere, hukuk mahkemelerinin yargı çevresi, il ve ilçe sınırlarına bakılmaksızın **Adalet Bakanlığının önerisi** üzerine **HSK tarafından** belirlenebilir (7251 s. K. ile değişik 5235 s. K. m. 7, I)
- Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak bir ***hukuk mahkemesinin kaldırılmasına*** veya ***yargı çevresinin değiştirilmesine***, ***özel kanunlarında yargı çevresi belirtilmemiş olan hukuk mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine***, **Adalet Bakanlığının önerisi** üzerine **HSK tarafından** karar verilir (5235 s. K. m. 7).
- Her genel görevli hukuk mahkemesinde bir **yazı işleri müdürlüğü** kurulur (5235 s. K. m. 24, I). Her müdürlükte bir müdür ile yeterli sayıda memur bulunur (5235 s. K. m. 24, III).

ÖZEL GÖREVLİ (İLK DERECE) MAHKEMELER

➤ Bu mahkemeler, iş yoğunluğunun gerektirdiği il ve ilçelerde, sadece belirli türden uyuşmazlıkları çözmekle görevlidir.

➤ Özel görevli mahkemelerin kurulamadığı yerlerde, kural olarak o yer asliye hukuk mahkemesi, aynı zamanda, özel mahkeme sıfatıyla da görev yapar. Böyle bir durumda, asliye hukuk mahkemesi, davaya, özel görevli mahkeme sıfatıyla bakacak, ayrıca bunu da yargılamada ve kararında belirtecek ve ona göre de yargılama usulü uygulayacaktır.

Özel Görevli Mahkemeler

KURULUŞ VE ÇALIŞMA BİÇİMLERİNE GÖRE MAHKEMELER

Tek hâkimli mahkemeler

Yalnızca bir tek hâkimin görev yaptığı mahkemelerdir. Bu tek hâkim, o mahkemede açılan bütün davaları görür ve karara bağlar. Dava ile ilgili olarak mahkemece yapılması gereken bütün işlemler, o hâkim tarafından gerçekleştirilir. Bu mahkemelere örnek olarak sulh hukuk, asliye hukuk ve asliye ceza mahkemeleri gösterilebilir.

Çok hâkimli (toplu) mahkemeler

Birden çok hâkimin görev yaptığı mahkemelerdir. Bu mahkemelerde, mahkemenin üyesi konumunda bulunan hâkimlerin bütününden oluşan kurul davalara bakar. Yargılama, kurul tarafından yapılır ve yine hüküm mahkeme kurulunca verilir. Bu mahkemelere örnek olarak, asliye ticaret mahkemesi, ağır ceza mahkemeleri ve tüm yüksek mahkemeler gösterilebilir.